

ІСТОРІЯ

В РІДНІЙ ШКОЛІ

Передплатний
індекс 68833

№ 3, 2014

У НОМЕРІ:

Демонстраційний варіант
тесту ЗНО
з всесвітньої історії 2014 р.

Культура України
в другій половині XIX ст.
(тестовий контроль знань)
Історія України, 9 клас

Права людини
Правознавство, 9/10 клас

Використання
програмного забезпечення
Smart Board та PowerPoint
для створення
дидактичних матеріалів

Корупція як
соціально-правове явище

ДЕТАЛЬНІШЕ НА PEDPRESA.COM.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

ІСТОРІЯ

В РІДНІЙ ШКОЛІ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

№ 3 (151) БЕРЕЗЕНЬ 2014

Виходить щомісяця

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Журнал заснований у 1995 році

До січня 2012 року виходив під назвою
«Історія в школах України»

До січня 2014 року виходив під назвою
«Історія в сучасній школі»

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 20000-9800 Р від 25.06.2013 р.

Передплатний індекс 68833

ЗМІСТ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Олександр ГІСЕМ,
кандидат історичних наук
(м. Київ)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

Роман ЯРОШЕНКО,
кандидат філологічних наук
(м. Київ)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Борис АЧКІНАЗІ,
доктор історичних наук
(м. Сімферополь, АР Крим)

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Василь ДАНИЛЕНКО,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Раїса СВТУШЕНКО
(м. Київ)

Ігор КОЛЯДА,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Валентина КУРИЛІВ,
учитель-методист
(м. Вінніпег, Канада)

Юлія ЛЕБЕДЄВА,
заслужений учитель України
(м. Київ)

Роман ПАСТУШЕНКО
(м. Львів)

Олександр РЕЄНТ,
член-кореспондент НАН України
(м. Київ)

Михайло САВЧЕНКО,
заслужений учитель України
(м. Київ)

Оксана СВЯТОКУМ,
кандидат педагогічних наук
(м. Харків)

Надія ТЕМІРОВА,
доктор історичних наук
(м. Донецьк)

Сергій ТРОЯН,
доктор історичних наук
(м. Рівне)

Анатолій ФЕДІРКО,
заслужений учитель України
(м. Новгород-Сіверський)

ГОТУЄМОСЬ ДО ЗНО

Демонстраційний варіант
тесту ЗНО з всесвітньої
історії 2014 р.

2

МЕТОДИКА, ПРАКТИКА, ДОСВІД

Юлія Гук

Урок на тему «Культура України
в другій половині XIX ст.»
(тестовий контроль знань)
Історія України, 9 клас

9

Світлана Сабельнікова

Урок на тему «Права
людини» (Присвячений до
Дня проголошення Загальної
декларації прав людини –
10 грудня 1948 року)
Правознавство, 9/10 клас

14

ВИКОРИСТАЙТЕ НА УРОЦІ

Ігор Коляда

Організація лабораторно-
практичних занять на уроках
історії України: етапи, вимоги,
особливості (на прикладі
вивчення теми «Національно-
визвольна війна українського
народу середини XVII ст.»)
Історія України, 8 клас

18

Людмила Іванова

Матеріали для вивчення
пам'яток архітектури
та образотворчого мистецтва
на уроках історії України
у 7–10 класах (Продовження)

24

ІКТ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Олександр Трухан

Використання програмного
забезпечення Smart Board
та PowerPoint для створення
дидактичних матеріалів

34

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

Антон Шульга

Корупція як соціально-
правове явище

37

НАУКОВЦІ — ВЧИТЕЛІВІ

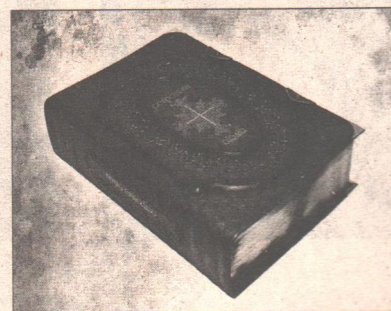
Наталія Гісем

Пуритани

41

Роман Ярошенко

Роль острожких першодруків
у історії розвитку
видавничої справи

44

РОЛЬ ОСТРОЗЬКИХ ПЕРШОДРУКІВ У ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

Роман ЯРОШЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри реклами та зв'язків із громадськістю Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

Книгодрукування є одним із найвагоміших етапів розвитку комунікації людства, тому його наповнення, зміст, форми несуть у собі незамінний аспект духовності, культури та історії певного народу. Хоч й українські видавництва та їх продукція не дорівнювали за кількісними показниками виданням Заходу, проте значно відзначились в історії східнослов'янської традиції, культури, духовності. Вони завжди відрізнялися від російських видань своїм секуляризованим змістом та оформленням, вибудовуючи свою оригінальність, що й наближувало їх до рівня західноєвропейських друкарень. Острозька друкарня завжди виступала історичною «постаттю», що мала різноплановий характер для українського населення, а Острозька академія, у свою чергу, відзначалася видатними здобутками, розвиваючи наукові досягнення.

У цьому аспекті актуальною виступає Острозька друкарня, яка була однією із перших на теренах України. Найдавніше свідчення про неї можна знайти в описі 1603 року, зазначеного С. Курбашевичем: «*Stajnia w przystędku z podwórzem, przy niej Drukarnia i Szkoła ma być w spółnym podawaniu z zwierchnością i posłuszeństwem*» [18]. Досягнувши поваги перед світовим рівнем, Острозька друкарня лише серед українських видавничих закладів займала чільне місце через свою різноманітність: 29 видань, серед яких до числа літургійних можна віднести лише 8. Заслуга такого різнопланового друку належить Герасиму Смотрицькому, Василю Суразькому та Дем'яну Наливайку.

Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія»

Без сумніву перші друкарські осередки на теренах України виникли у Львові, який на той час виступав джерелом культурної активності міщан, а також в Острозі – резиденції князя К. Острозького. Хоча І. Огієнко вважає Острог передовим містом з розвитку та значення книгодрукування в Україні: «Своєю силою особливо славився Остріг в другій половині XV віку, ціле XVI століття та самий початок XVII віку. Остріг став в кінці справжнім культурним центром, став осередком цілої Волині і в справах культури був першим містом на всю Україну, значно перевищуючи навіть Львів» [12]. Часто називали Острозьку друкарню породженням лише локального попиту в самому Острозі, проте сьогодні ствердно можна сказати, що вона була потребою громадсько-політичної діяльності й розвитку української культури загалом, що й буде доведено в даній статті.

Друкарство наприкінці XVI – першої половини XVII століття виступало складовою частиною піднесення культури українців. Незважаючи на початкові успіхи геніального першодрукаря Івана Федорова, існування самостійної друкарні ставало під питанням. Враховуючи фінансові перипетії 1575 року, І. Федоров вступив на службу до князя Костянтина Острозького, який був надто зацікавлений у друці церковнослов'янської Біблії, оскільки казав, що «*Церковь Христову отвсюду врагы противящимися попираемю и нещадными волки, пришедшими в мир, без милосердія пожираемю*»; а «*кто бо есть от благоверных и богоразумных, его же не подвиже жалость, зряще ветхость Церкви Христовы, на падение клонящуся?*» Але що було робити, як було стати «*противу ярости*» ворожої, «*скудости ради духовныя брони*» (З передмови князя К. Острозького до Біблії 1581 р.) [12]. А тому видавничі послуги Острозької друкарні вповні розроблялися К. Острозьким, прислухаючись до фахових настанов видавця І. Федорова. Видання Острозької друкарні стали певним компромісом між місцевим літературно-освітнім оточенням та І. Федоровим [4].

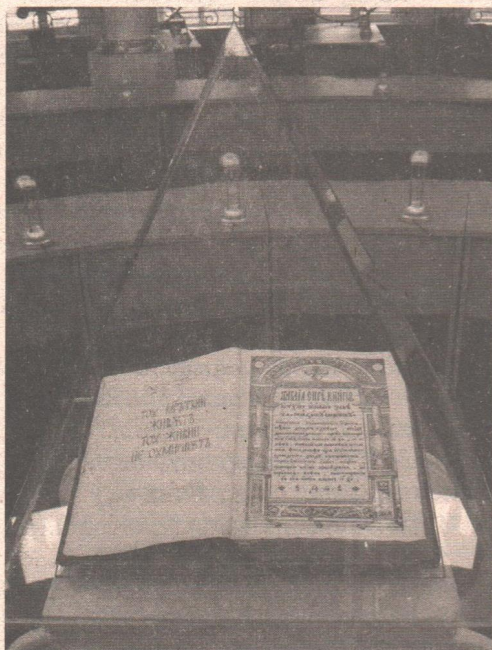
До особливостей видавничої роботи острозького друку необхідно віднести передмови та післямови, які згодом наблизились до традиційних взірців, що були загальноприйнятими у кириличній східнослов'янській і південнослов'янській рукописних книгах.

Князь Костянтин Острозький

Згодом в Острозі уживаються характерні елементи друкованої книги: окремий титульний аркуш, вірші на гербі, віршована присвята меценатові.

18 червня 1578 року виходить друком острозьке видання – грецько-церковнослов'янська «Азбука» (Буквар), яка містила грецьку абетку, молитви грецькою і церковнослов'янською мовами, передрук Львівського букваря і «Сказання чорноризця Храбра „Про письмена“». «Цей твір – визначна пам'ятка староболгарської літератури – сприймався тоді як апологія слов'янської кириличної писемності, хоч за задумом автора йшлося про глаголицю. Про-

Острозька Біблія

славляння у цій пам'ятці просвітителя слов'ян Константина-філософа мало на меті звеличити освітню діяльність іншого його тезки – князя острозького. Проводилася певна аналогія між діяльністю острозького гуртка і просвітництвом доби Константина-філософа» [6].

Згідно з першоджерелами першою книгою князівської друкарні Острозьких була «Книга Нового Завіту», що вміщувала Псалтир і Новий Завіт, яка побачила світ 1580 року. Книга була невеликого формату і надрукована дрібним напівуставним шрифтом, що призначався для домашнього читання, проте згодом вживався і під час Літургії [6]. Для ефективності використання «Книги Нового Завіту» під час богословських студій було додано алфавітно-предметний покажчик, який уклав острозький книжник Тимофій Михайлович. Саме цей покажчик дослідники вважають першим в Україні друкованим виданням інформаційного характеру [9, 105].

У 1581 році було зроблено значний поштовх у друкарській справі – завершено Острозьку Біблію, тексти якої чітко редагували та уклали українські книжники Тимофій Михайлович, Герасим Смотрицький, греки Діонісій Раллі-Палеолог, Євстафій Натанайл. За основу взято перелік Генадійської Біблії, отриманий з Москви, а до редагування залучалися також грецькі, латинські, чеські тексти біблійних книг. На титульному аркуші підкреслювалося, що книга є докладним перекладом з грецької Біблії сімдесяти інтерпретаторів, тобто «Септуагінти» [12]. «Септуагінта» – з лат. septuaginta – переклад сімдесяти – грецький переклад Старого Завіту, що виник у Єгипті в останні століття до н. е. Перекладачами-інтерпретаторами були єгипетські еллінізовані юдеї, що жили там і в повсякденному спілкуванні користувалися спільною мовою Середземномор'я – грецькою [19].

Острозька Біблія порівнюється зі зброєю, яка допоможе подолати «еретиков полки умовредная», що засвідчує вірш про герб князя Острозького, розташований попереду самого тексту Книги. Згідно з гіпотезою вірш про герб князя Острозького був своєрідним зверненням до видавця. «У більшості наступних видань після вірша вміщувалася прозова присвята меценатові, а тоді вже повчальна передмова до читача. Проте в Острозі сам меценат був видавцем, тому замість присвяти вміщено передмову-декларацію від імені видавця, а за нею – ще «Предсловіє», яке закінчується віршем. Сама передмова від видавця чітко поділяється на дві ... частини» [4].

Слушно зазначити, що обидві частини розташовані паралельно грецькою і церковнослов'янською мовами. Перша є молитвою-гімном

Рисунок 4. Пам'ятник Івану Федорову у Москві

І. Федорова, який складає подяку Богові за завершення задуманого. А друга, «Предсло́віє» Герасима Смотрицького, несе у собі богословський характер, присвячений ролі Святого Письма в житті людини.

Видання Біблії в Острозі дало значний поштовх для розвитку богослов'я, культури та духовності слов'янських народів, оскільки у 1663 році його передрук здійснився у Москві та став основою для всіх інших перевидань. А напередодні 1641 року був зроблений передрук твору Івана Золотоустого «Маргарит» на базі видання Острозької друкарні (1595 р.). Саме в цьому М. Кисельов вбачає «розкріпачення російського друку», оскільки «Маргарит» став першим виданням у Москві, яке було призначене не для богослужбового читання, а вповні для самостійного [7, 147–148]. Отже, Острозька друкарня здійснювала переклад на церковнослов'янську мову творів візантійської патристики: Івана Золотоустого «Маргарит» та Василя Великого «Книжка о постни́честві». Саме ці твори ствердно засвідчують, що Острозька друкарня стала фундаментом перекладу візантійської літератури для всіх слов'янських народів. Острозька друкарня також відзначилась у значному прориві друку публіцистичних творів, що й вимагає подальшого обґрунтування та окремого детального наукового аналізу.

Отже, острозькі першодруки стали засадничою базою для церковного та самостійного читання, заповнивши своєю оригінальністю

та незамінністю східнослов'янський простір, що й заслуговувало окремого дослідження, не вдаючись до загального контексту видавничої справи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимиров П. Начало славянского и русского книгопечатания в XV–XVI вв. / П. В. Владимиров // ЧОНЛ. – 1894. – Кн. 8. – С. 28.
2. Губко О. До початків українського друкарства / О. Губко // Архіви України. – 1969. – № 3. – С. 23.
3. Запаско Я. Початки українського друкарства / Я. Запаско, О. Мацюк, В. Стасенко. – Львів: Центр Європи, 2000. – 222 с.
4. Ісаєвич Я. Виникнення та розвиток друкарства в Україні / Я. Д. Ісаєвич // Ізборник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult241.htm>.
5. Ісаєвич Я. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. 2-ге вид. / Я. Ісаєвич. – Львів, 1983.
6. Ісиченко І. Епоха Ренесансу / І. Ісиченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sites.google.com/site/abpihorisichenko/Lectures/ukrainian-literature-x-xvi/8-epoha-renesansu>.
7. Киселев Н. О московском книгопечатании XVII в. / Н. Киселев // Книга: Исслед. и материалы. – Сб. 2. – С. 147–148.
8. Кравченко В. Соратник першодрукаря / В. Кравченко // Жовтень. – 1985. – № 4. – С. 94.
9. Круминг А. Славянские старопечатные книги глаголического шрифта в библиотеках СССР / А. А. Круминг // Проблемы рукописной и печатной книги. – Москва, 1976. – С. 103–106.
10. Люблинский В. На заре книгопечатания / В. С. Люблинский. – Ленинград, 1959. – С. 138.
11. Немировский Е. Начало славянского книгопечатания / Е. А. Немировский. – Москва, 1971.
12. Огієнко І. Історія українського друкарства / Іван Огієнко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd11.htm>.
13. Попов П. Початок книгодрукування у слов'ян (XV–XVI ст.) / П. М. Попов // Книга і друкарство на Україні. – Київ, 1985. – С. 13, 208.
14. Франко І. Нарис історії української літератури до 1890 р. / І. Франко. – Львів, 1910. – С. 40.
15. Тимошик М. Історія видавничої справи: Підручник / М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 496 с.
16. Тимошик М. Історія українського друкованого слова потребує переосмислення / М. Тимошик // Літ. Україна. – 2002. – 21 березня.
17. Тимошик М. Стародавня рукописна книга в світі: попередники, ранні осередки, роль у суспільному поступі / М. Тимошик // Вісник Книжкової палати. – 2002. – № 4. – С. 22–27.
18. Karbaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga / S. Karbaszewicz. – Краків, 1913. – С. 97.
19. Septuagint. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Septuagint>.

**ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»**

Директор
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор
редакції науково-методичних журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції журналу, видавництва:
03680, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3
Тел. (044) 456-37-32

Рекламний відділ: тел. (044) 456-37-02
E-mail: pedpressa@ukr.net

Над номером працювали:

Роман ЯРОШЕНКО, кандидат філологічних наук (відповідальний редактор)

Людмила ПОПОВЧЕНКО (літературний редактор)

Євгенія СВЯТИЦЬКА (коректор)

Світлана РАДІОНОВА (комп'ютерна верстка)

Марія ОСАУЛЕНКО (художній редактор)

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори. Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення прийнятих до друку матеріалів. Рукописи не повертаються. У разі використання матеріалів посилання на журнал є обов'язковим.

Листи й матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою головному редактору журналу:

ovgisem@yandex.ru

© Усі права захищено. Жодні частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути скопійованими чи відтвореними в будь-якій формі та ніякими засобами – ні електронними, ні фотомеханічними, у тому числі й ксерокопіюванням, записом або комп'ютерним архівуванням, без письмового дозволу видавця.

© «Історія в рідній школі», 2014

© «Педагогічна преса», 2014

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1																	
ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ																	
ПВ	місце	літер.	На	газету	журнал	68833											
«Історія в рідній школі»																	
найменування видання																	
Вартість	передплата					кількість комплектів	1										
	переадресування																
на 2014 рік по місяцях																	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12						
поштовий індекс				місто													
код вулиці				село													
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 33%;">буд.</td><td style="width: 33%;">корп.</td><td style="width: 33%;">кв.</td></tr><tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				буд.	корп.	кв.				область							
				буд.	корп.	кв.											
район								вулиця									
прізвище, ініціали																	

Підписано до друку 05.03.2014 р.

Формат 60 x 84¹/₈.

Папір офсетний. Друк офсет.

Умовн. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 6,6.

Наклад 649. Зам.119-03-14

Видруковано

ТОВ фірма «АНТОЛОГІЯ».

04136, м. Київ, вул. Маршала Гречка, 13.

Свідоцтво про державну реєстрацію АОІ № 602408

від 11.10.2010 р.